

MADÁCH IMRE KÉT LEVELE PAJOR ISTVÁNHOZ.

I.

A. Sztregován, 1864. febr. 11-én. Kedves Pistám! Eleintén Gyarmatra készültem, újév után pedig nagy szemgyulladásban szenvedtem, s ez volt oka, hogy igen kedves leveledre csak most válaszolhatok, most engedtetvén meg az írás. Szellemdús verseid közlése mindannyiszor kellemes napot szerez, s azokból többet együtt olvashatni szívességéből, kétszeres örömmre szolgálna; mind az általok okozott multság miatt, mind azért, mert becses barátságod egyik tanújelének venném. S bár magamat általában műbírónak nem tartom és nem tarthatom, mert æsthetikai elvem igen egyszerű s rövid, minél egyebet nem ismerek: «szép az, a mi tetszik, a mi vágyunknak jól esik». S így bírálatomnak, ha akarnád is, egyáltalán hasznát nem vehetnéd; mégis ha másrészt nekem akarsz kedves dolgot cselekedni, szavadnál foglak, s újabb szerzeményeidet elvárom. Megvallom ugyan, hogy még inkább szeretném, ha a társasági szabályoknak megfelelőbben nem mint árva gyermekeket küldenéd hozzám, de annak rende szerint apjokkal mutatnád be, ki nékem még sok oly szellemdús dolgot mondhatna el, mit gyermekeivel meg nem üzen. Egyébben becses barátságodba zárt vagyok tisztelettel igaz barátod Madách Imre mk.

T. Pajor István ügyvéd úrnak *B.-Gyarmaton*.

II.

Kedves Pista barátom!*. Bár névtelenül hozzám küldött versezetedet a Budai-népszínházra mindjárt mint tiedet ismertem fel, s benne valóban mint igen jól sikerült satirában gyönyörködtem.** Viszonzásul én is kedveskedem neked valamivel. A Nővilág 6-ik számában a Koszorú munkatársai Schulfuchsoknak vannak gúnyolva, ugyanazon számban pedig még e cikkkecske is áll körülbelül: Rímek: Minap a szécsényi ligetben sétálva és a Koszorúról gondolkodva, következő rímek jöttek eszembe: Apa, kapa, bátor, gátor, Andor, kalandor,

* A levél kelt nélkül van, de az 1864-ik évből való.

** Ezen satira a fölötti nagy megbotránkozásomnak volt eredménye, hogy a mi híres színművészeink még a francziákon is túltéve járták a mi színpadainkra nem való, szeméremérsőtő kankant. Satirám nagyon éles, és Madách szerint sikerült volt.

daru, saru, Apor, kapor, ökör, gyötör, botló, kotló. Ezekben ugyan nincs semmi értelem, de rímelnek elül-hátul, keresztül-kasul; ajánlom tehát azokat a Koszorú munkatársainak, s különösen fáradhatlan buzgalmú Szászainknak: Károly, Béla, Péter, Jenő, Tuhutum stb., hogy csináljanak belőle rízmust* a Koszorú számára. Erre én ily levelet írtam Vajdának: «Az ajánlott rímeket köszönettel vettem, úgy hiszem, sikerült beléjük értelmet is hoznom, s rízmussá alakítva itt küldöm Önnek a Nővilágnak felajánlva.» Szász Tuhutum.

Rízmus:

Azt üzeni neked jó Kazinczy apa:
 Hogy kezedbe nem lant való, csak a kapa,
 S bár politikában is vagy nagyon bátor
 Fejed nem tölt pincze csak üres rozsz gátor
 Erős férfit jelent ezen szép név Andor,
 Nem nevezhetlek így hát firkász kalandor;
 Szavad fenhéjazik mint repülő daru,
 Míg pizokba merül lábodon a saru;
 Csak úgy kóvályog mit versz körüled a por,
 De nincsen fűszere, legfeljebb is kapor;
 Hogy is lenne másképp dulakodó ökör
 A ki bőgésével mindegyre csak gyötör,
 Nagy ügyetlenséggel ide-oda botló
 Soha ki nem költő, noha mindég kotló.

Egy másolatot Aranyinak is küldtem, ki sokakkal jót nevetett rajta s közli. Én pedig köszönve megemlékezésedet, még egyszer öllelek és vagyok igaz barátod Madách Imre mk.

SZILÁGYI SÁNDOR.

ÉRTEKEZÉSEK AZ 1890/91-IK TANÉVI ISKOLAI ÉRTESÍTŐKBEN.

Repertoriumunkba, mely részben catalogue raisonné, csupán az e lap irányával egybevágó irodalom- és szoros értelemben vett művelődéstörténeti értekezéseket s közleményeket vettük fel. Az egyes értekezéseket könnyen felismerhető szakcsoportokba osztottuk.

I. Nemzeti irodalomtörténetünk korszakos felosztásáról, Dr. Koltai A. Virgiltől. Dr. László Mihály nyilv. főgymnasiuma és nevelőintézetének értesítője, 13—18. l.

Irodalmunk fő korszakait a következőképp nevezhetnők meg: I. a mondák

* A rízmus az eredeti orthographia után van itt visszaadva.

és kodex-irodalom kora (—1500-ig); 2. a vallási és politikai küzdelmek irodalma (1500—1700); 3. az idegen hatások és nyelvújítás kora (1700—1820); 4. az egyetemes nemzeti költészet kora (1820—1848); 5. a tudományos irodalom kora (1848—).

2. Néhány szó a magyar nyelv és irodalom tanításáról, Dr. Szadilek Jánostól. A trsztenai kir. kath. gymnasium XXII. évi értesítője. 67—71. l.

3. Miképen volna tanítandó leányiskoláinkban a magyar irodalom története, hogy a tanító ne csak ismeretet nyújtson, hanem a kedély nemesítése mellett a serdülő leányban mélyebb érdeklődést is keltsen az irodalom kiválóbb termékei iránt? Bréger Adéltól. Az ujvidéki m. kir. állami polgári leányiskola 11-dik értesítője. 1—11. l.

4. A nemzeti szellem ápolása a népiskolában, Pákay Györgytől. A Rima-Murány-Salgótarjáni vasmű részvény-társaság nép- és alsófokú ipariskoláinak értesítője. 15—24. lap.

Szerző szerint a tanító nemzeti nevelésben csak úgy részesítheti növendékeit, ha kiváló gondot fordít a nyelvtisztaságra, s e célra a példabeszédeket, közmondásokat, meséket s regéket, a népdalok remekeit lehetőleg felhasználja; ha megismerteti a növendékei a haza földjét s lakosait; ha a történelmi oktatásban a hazaszeretet fejlesztésére működik; ha az énektanításban a magyar népdalokat s hazafias énekeket cultiválja; ha a rajzoktatásban súlyt fektet a nemzeti styl (!) megismertetésére, és végül ha a tornatanításban nem hagyja figyelmen kívül a nemzeti gyermekjátékokat.

5. A korviszonyok és irodalmunk állapota 1711-től Ányos fellépéig. Mazuch Edétől. Az ungvári kir. kath. főgymnasium értesítője. 1—8. l.

Bevezetés Ányos Pál élete és költészete cz. tanulmányhoz. Arról szól, miként kapcsolódik Ányos költői működése a testőrökéhez? Ányos 1776-ban Barcsay Ábráhámmal egyidejűleg tartózkodik Nagyszombatban s elküldi hozzá írói zsengeit véleményadás végett. A kedvező válasz viszi a költői pályára Ányost, kinek Barcsay — Bacsányi szerint — «nevelője, barátja, Quintilianussza lett». Mind ez egyébként feldolgozott művekből is ismeretes.

6. Népmeséink néhány jellemző vonása és morális igazságszolgáltatása, Sárffy Ignácztól. Értesítő a kegyes-tanítórendiek váci főgymnasiumáról. 1—47. l.

Conclusiója: «a mesékben benne foglaltatik a nép tiszta és megvesztegethetetlen erkölcstana». Tizenkét magyar népmese-gyűjteményt sorol elő, melyeknek legtöbbje annyira letűnt a könyvpiacról, hogy csak bajosan szerezhető meg. A szerző tehát helyesen mondja, hogy ha a népmesékben nyilvánuló szellem megismerését annyira méltatnók, mint a hogy megérdemelné, szükséges volna az ifjúság számára egy oly egyetemes népmese-gyűjteményt adni ki, melyet olcsó pénzen megszerezhetne.

7. A magyar nyelv kincses ládájából, Póra Ferencztől. Budapest fővárosi I. kerületi közs. nyilv. polgári leányiskola 10-dik értesítője. 17—23. l.

Mutatvány szerzőnek «Magyar szinonimika» című legközelebb megjelenő művéből.

8. Az élet és æsthetika. Széptani levél egy fiatal barátomhoz, Kürcz Antaltól. A budapesti V. kerületi kir. kath. főgymnasium értesítője. 3—9. l.

9. Antik és modern színpad, Dr. Schmidt Attilától. A kassai állami főreáliskola értesítője. 12—24. l.

10. Homéros Iliásának negyedik éneke. Kempf Józseftől. A budapesti VII. kerületi m. k. állami gymnasium tizedik évi értesítője. 7—21. l.

A Grill K. kiadásában sajtó alatt lévő Homeros-fordításból; jegyzetekkel.

11. Homér Iliásának VI. éneke. Jánosi Boldizsártól. Az ujvidéki kir. kath. magyar főgymnasium XVIII. évi értesítője. 8—20. l.

A VI. ének 1—20., 73—158., 167—197., 206—242., 251—529. sorainak fordításával.

12. Aeschylus «Persák» című tragœdiájának bevezető karéneke. Görögből, az eredetinek megfelelő versmértékben fordította Borsos István, főgymn. tanár. A Dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának értesítője. 55—59. l.

13 a. Cicero egy vitás helyéhez, Dr. Cserép Józseftől. A kegyes tanító-rendiek vezetése alatt álló sátoraljaújhegyi r. kath. gymnasium értesítője. 20—23. l.

Ciceronak Atticushoz írt egyik levelében (XI. 20) előfordul azon passus tolmácsolása, mely szerint Cæsar a többi között Sallustiusnak is megbocsátott: *etiam Sallustio ignovit*. A szerző szerint Sallustius a Cœlius és Milo-féle forradalmi szövetségben való részvétele következtében eshetett ki egy időre Cæsar kegyéből. Ennek visszaszerzése nem lehetett nehéz, mert Dio Cassius szerint (XLII, 24, 2) egyedül Milo volt az, a ki a bőkezűen osztogatott amnestiában nem részesült.

13 b. Cicero De finibus cz. munkája az iskolában, Dr. Némethy Gézától. A budapesti V. kerületi kir. kath. főgymnasium értesítője. 10—13. l.

14. Marcus Terentius Varro, die Quelle zu Livius VII, 2. Vom Gymnasiallehrer Julius Orendi. — Programm des evang. Obergymnasiums A. B. zu Bistritz (Besztercze). 3—38. l.

15. Lucanus élete és művei, Richter Lászlótól. A nyitrai r. kath. főgymnasium értesítője. 3—35. l.

Lucanus első könyvét Bessenyei György adta ki 1776-ban; Sztrokay Antal az első öt éneket az eredeti versalakjában a Koszorú 1831., 32., 35., 39. évfolyamaiban tette közzé; az akademiái pályázaton Baksay Sándor nyerte a jutalmat, de napvilágot látott a másik két pályázó műve is, és pedig Laky Demeteré 1867-ben, Márki Józsefé 1880-ban.

16. Pausanias és útleírása, különösen mint műtörténeti forrás, Dr. Kapossy Endrétől. A cisterci rend bajai kath. főgymnasiumának értesítője. 1—66. l.

Különnyomatban is megjelent, mint bölcsészettudori értekezés.

17. A Tell-monda, Gretcs Józseftől. A fehértemplomi m. kir. állami főgymnasium értesítője. 1—37. l.

Osszehasonlító irodalomtörténeti értekezés, melyben szerző a monda egyes elemeit magyar népmondákkal is egybeveti. Ezek azonban csak rokon helyek megjelölései, s mint ilyenek, teljességgel nem alterálják a dán Toko, a Domitianus-Eigil-Orentel, a Wieland stb. mondák elhatározó befolyását a Tell-monda alakulására.

18. A lovagregények, Bognár Theophiltól. A pannonhalmi szent-Benedek-rend soproni. kath. főgymnasiumának értesítője. 1—40. l.

E szerint a magyar irodalomban csak két lovagregényt találunk, t. i. Kedves és nyájás Historia az szép Magelonáról. Magyarra fordította Tesseni Wenzel, 1676. A másik 1785-ben jelent meg: Ártatlan multság, avagy Florentz és Lion vitézeknek, nemkülönbén Marczevilla török kisasszonynak ritka példájú története. Fordította Kónyi János.

19. Zu Heines Balladen und Romanzen. Von Dr. Oskar Netoliczka. Programm des evang. Gymnasiums A. B. zu Kronstadt (Brassó). 3—33. l.

20. Németujvári Iván. Élet és jellemrajz. Révész F. Cyrilltől. A minorita-rendiek vezetése alatt álló szilágysomlyói r. kath. püspöki gymnasium értesítője. 3—76. l.

A Németujváriak eredetéről, az általuk Németujvár mellett alapított benzérendi kolostorról stb. értekezvén a szerző, áttér Németujvári Iván élete körülményes megismertetésére. «Graff Iban», Hornecki Ottokár verses krónikája szerint, V. István Kálmán nevű fiának volt a nevelője, s nagy szerepet vitt az Ottokár elleni harcokban.

21. Eszterházy Pál herczeg nádor. I. rész. Eszterházy ifjusága. 1635—1666. Schrödl Józseftől. A soproni Laehne-féle nyilvánossági joggal bíró gymnasium értesítője. 3—44. l.

Általános, nagy vonásokban mutatja be az ellenreformációt Eszterházy Miklós áttérése, vagyis 1600 táján. Részletesen szól az Eszterházyak jezsuita környezetéről: váraikban az udvari káplán, vallásukban a vigasztaló, kiséretökben a secretarius, gyermekeik mellett a nevelő, családjukban a gyóntató — az 1620-as évek óta — jezsuita volt. Eszterházy Miklós és neje gr. Nyári Krisztina a következő jezsuita vagy azok iskolájába tartozó írókkal álltak érintkezésben: Hajnal Mátyás, Kopcsányi Pap Márton, Thassy Gáspár (ki zsepesi kamarai tanácsos ugyan, de Bellarmint fordítja, s dedicálja Nyári Krisztinának), Káldy György, Dobronoki György, Forró György, Keresztes István, Kolozsvári István, Budai Szél Simon, Nádas János. A nagyszombati collegium s a benne tartott színi előadások, az ottani egyetem részvétele a vezekényi elesettek temetésén, szintén érintve, valamint Pálffy Tamás pozsonyi kanonok halotti beszéde. Eszterházy Pál alapítja meg az Eszterházyak családjában ezentúl mindinkább meghonosodó műpártolást. Az értekezés egyébként, művelődéstörténelmi jellegű alapos tanulmány, mely a szerzőnek a XVII. század közviszonyairól s kormozgató eszméiről való teljes tájékozottságáról tanúskodik.

22. Egy epizod «Sziget ostromából», Vékony Antaltól. A máramaros-szigeti hely. hitv. lyceum értesítője. 1—14. l.

Szerző átdolgozta az egész Zrínyiászt, az eredeti versformától, az úgynevezett Zrínyi-stropháktól eltérőleg, párrimekben. Mutatványul a Radivoj és Juranics epizódját adja (IX. ének, 6—101. versszak).

23. Faludi Ferencz (1704—1779), Török Konstanttól. A cisterci rend egri kath. főgymnasiumának értesítője. 1—64. l.

Sorra méltatja s szövegkritikai jegyzetekkel kíséri Faludinak pædagogiai, költői s drámairói munkásságát. Bemutatja egy fordítását is, melynek czíme: «Cæsar Aegyptus földén, Alexandriában. Szomorujáték. Ment játékban Fejér-Egyházi Kastélyban az őszi mulatónapok alkalmatosságával J. P. Kunics Ferencz-nek Rectorsága alatt 1749-dik Esztendőben. Más kézzel: P. Faludi Ferencz fordította olaszból.» E tragœdia szerzõnk szerint ismeretlen irodalmunkban. Annyanban igaz van, hogy nem volt még ismertette; de az a kézirat bibliographiai szempontból már ismeretes. A Magyar Könyvszemle 1883. évf. 332. lapján, a M. Nemz. Muzeumban lévõ hazai tanodai drámák közt ekkép van leírva: «1749. Cæsar Aegyptus Földén Alexandriában. Szomorujáték 5 végezésben. P. Faludi Ferencz ford. Olaszból. Ment Játékban Fejér-Egyházi kastélyban az őszi mulató napok alkalmatosságával, T. P. Kunics Ferencz Rectorsága alatt 1749-dik Esztendőben. MS. Sec. XVIII. 4° Fol. 19. (Horvát István könyvtárából.) Faludinak ismeretlen drámája.» Szerzõnknel is bizonyára ez a példány lehetett, mert, mint a 29. lapon írja, Faludi kéziratait a Nemz. Muzeumból hozatta meg. Közli még szerzõnk Faludi munkásságának könyvészeti lajstromát, de nem említi Faludi részvételt Wagner Phraseológiája szerkesztésében, a mit pedig Nagyszigethi Kálmán és Kármán Mór e folyóirat két első füzetében és a M. Nyelvõrben minden kétséget kizárólag bebizonyítottak.

24. Baróti Szabó Dávid és nyelvjavító törekvései. Irodalmi tanulmány. Kovács Lajostól. A miskolczi m. kir. állami polgári fiú- és leányiskola értesítõje. I—XXVIII. l.

E tanulmány első része az 1889/90-ki értesítõben jelent meg.

25. Benyák Bernát és a magyar oktatásügy, Dr. Takáts Sándortól. Tudósítvány a kegyes-tanítõrendiek budapesti fögymnasiumáról. I—242. l.

Önállóan is megjelent, mint a Századok mostani deczemberi füzetébõl látom, hol nagy elismeréssel szól róla Pór Antal.

26. A lyceumi Kis János-emlékünnepe, Fejér Lajos és Poszvék Sándortól. A dunántúli ág. h. ev. egyházkerületi soproni lyceum értesítõje. 3—19. l.

27. Kölcsey ítélete Csokonairól, Wolff Bélától. A székesfehérvári m. kir. állami föreáliskola évi értesítõje. I—15. l.

Kölcsey bírálata *Csokonai munkáinak kritikai megítéltetések* címmel a Tudományos Gyűjtemény 1817. évfolyamában jelent meg. Kölcsey azon kezdi, hogy megállapítja Csokonai költõi egyéniségének rokonságát a német Bürgerével. E párhuzam alapján kimondja, hogy «sokat, a mit Schiller a maga nevezetes recenziójában mond, szóról szóra lehetne a magyar poétáról is mondani». Csokonai azonban, mivel csak utánzó, hidegebb mint német mintaképe, sőt még Kisfaludy S., Dayka és Virág mellett is elmarad érzés tekintetében. Szerinte a Lilladalogban «mindenütt látszik, hogy az érzésnek tónusa tanulva van». Ez ítélet ma már megdőlt, mert épen Csokonait tartjuk az elsõnek, ki az õszinte, természetes érzést megszólaltatta újabb költészetünkben. Kölcsey legfõbb vádja Csokonai ellen, hogy ízlését Földi befolyása helytelen irányba sodorta. «A *popular* és *pöbelhaft* közt nagy a különbség. — Földi által vezetettvén a philológiában, kezdette õ is kiáltozni, hogy a köznéptõl kell magyarul tanulni, s mivel õ ezt nemcsak kiáltozta, de cselekedte is, innen van, hogy az iskolai tónust, az alföldi provincialismust levetkezni nem igyekezett.» Csokonai a maga vasok népiességével és nyers ízlésével szükségkép ellentétben állott Kazinczyék eszményiségével, a har-

moniára törekvő, választékos classicai szellemmel, s midőn Csokonait elítéli, a Kazinczy-tanítvány az idealista költő és a lelkes nyelvújító szól belőle, ki higgadt, komoly kritikai hangon ismétli mesterének a debreczeni poéta felől szóló megrovásait. Másrészt azonban Csokonai fényoldalai közül kiemeli komikai tehetségét, sőt dicséri néhány népies költeményét is. Kölcsey bírálata nagy viták indítójává lett. Gr. Desseffy József Kazinczyval váltott leveleiben, a bírálat ellen, Kazinczy mellette szól. A Tudományos Gyűjteményben egy persiflage szólt ellene; Némethi Nagy János röpiratot ad ki ellene, Kazinczy a Muzárióiban magasztalja, Fáy András ugyanott igazságot igyekszik szolgáltatni Csokonainak. Wolff úr, becses és tanulságos értekezését ilyenformán zárja be: «ime, ily gyümölcsöző eszmecserét vont maga után Kölcsey első kritikai próbája Az a kritikai irány, melyet ő indított meg, a politikai téren épen oly fontosságot nyert, mint irodalmi életünkben. Lassanként beláttuk, hogy *egészséges fejlődés csak ott lehetséges, a hol a kritikának, a szabad szónak tekintélye van.*» Ebbe' maradjunk!

28. Katona József drámai működése «Bánk-bán» tragödiája előtt, Dr. Breán Kázmértól. A nagybányai m. kir. állami főgymnasium IV. évi értesítője. 6—42. l.

29. Az aisoposi és Fáy-féle mesék összehasonlítása, B. Balogh Szilárdtól. Értesítő a kegyes tanítórendiek debreczeni algymnasiumáról. 13—50. l.

Conclusiója: Fáy sehol sem szolgálai követője avagy rossz másolója, utánzója Aisoposnak, hanem teljesen önálló magyar aisoposi meseírónk. — Különnyomatban is megjelent.

30. Emlékezés Deák Ferenczre, Tóth Mártontól. A sopronyi m. kir. állami főreáliskola 16-ik évi értesítője. 3—10. l.

Felolvasatott a Deák F. halálának 15-ik évfordulója alkalmából rendezett iskolai ünnepélyen.

31. Kossuth Lajos emlék-alapítvány. A nyiregyházi ág. hitv. evang. főgymnasium XXVII. értesítője. 30—55. l.

Nyiregyháza városa a fenti czím alatt alapítványt tett, melyért Kossuth Lajos «Turin September 30. 1890.» kelt levelében mondott köszönetet. Kossuth e levele melléklet gyanánt közöltetik könyomatú hű másolatban, a papiros alakját, fajtáját, fekete szegélyét is megtartva.

32. Lapok Petőfi Sándor naplójából. Első ív. Pest, 1848. Közli Ferenczi Zoltán. A Kolozsvár városi nyilv. községi polgári fiúiskola 11-edik értesítője. 1—24. l.

Önálló füzetben is megjelent. Petőfinek e naplótöredéke az 1848 márcz. 15-től ápr. 29-ig végbement eseményekről szól. Tartalma: a magyar szabadság születése; márczius 15-dike; a német polgárok és a zsidók; az országgyűlés és az úrbér; királyi leirat a ministeriumról; monarchia és respublica; nagypéntek napja; a katonaság; Kliegl, Széchenyi, hivatal, rágalmak. Az eredetileg Pesten, 1848 május havában Landerer és Heckenastnál megjelent naplótöredék, ma már nagyon ritka. A Vasárnapi Ujság, 1875-ki évfolyamában, s Halasi a Petőfi reliquiákban újabban is kiadta ugyan, de sok hibával és ferdítéssel, melyek teljesen használhatatlanná teszik. Dr. Ferenczi Zoltán, ki Petőfi márcziusi szerepléséről több cikket is írt a *Petőfi Múzeumba*, afféle hibáktól mentesen, jegyzetekkel megvilágosítva, bibliographusi hűséggel és pontossággal közli ezúttal a költő naplóját.

33. Vörösmarty, Tompa, Arany a szabadságharcz után. Tanári székfoglaló értekezés. Felolvasta Csósz János 1891. máj. 1-én. A sepsi-szentgyörgyi államilag segélyezett ev. ref. székely Mikó-kollegium értesítője. 3—20. l.

34. Toldi szerelme forrásai, Dr. Hoffmann Frigyes-től. A brassói m. kir. állami főreáliskolának hatodik értesítője. 1—13. l.

Iosvai históriája csak Toldi ifjúságára és utolsó napjaira nézve lehetett a költőnek némileg kielégítő forrása. Nem csoda, hogy a költő a rendelkezésére álló mondai alap középső részének elégtelensége mellett, eleintén nem is gondolt annak feldolgozására. Arany János monda, hagyomány vagy história nélkül nem tudott, vagy ha tudott volna is, nem akart epikus költeményt írni. Nem az inventió, hanem az ősi traditio ápolása Arany erőssége s egyúttal gyengesége is. A hol bármily csekély és töredékes mondai alapra talál, bámulatosan gazdag és hű, szemléletes világot tér elénk, a hol az hiányzik, könnyen megakad. Ezt tanúsítja egyfelől Toldi és Toldi estéje, valamint Buda halála, másfelől Toldi szerelme, az Etele trilogia két utolsó részének feldolgozási és kiadási sorrendje. Szerző szerint Arany egész epikus eljárására nézve jellemző, hogy a Holubár-féle epizódot azonnal elejti, a mint Szigligeti *Rózsa* című vígjátékában (Eredeti játékszín. IX. köt. 1840.) megtalálja Toldi álharczát. Ez álharcz körülményei nem egészen azonosak ugyan Aranynál és Szigligetnél, de a hasonlóság akkora, hogy Arany kétségkívül onnan vette a gondolatot. A szakállra vonatkozó részlet, melylyel szintén találkozunk Toldi szerelme II. énekében, arra vall, hogy Szigligeti leleménye némileg támogatta a Toldi szerelme költőjét. Ez azt mutatja, hogy Arany kereste az olyan elemeket, melyek saját leleményét megtermékenyíték, de a mentőszálat, mely kivezette nehézségei tömkelegéből, Kemény Zsigmond adta kezébe, midőn az ősz költő 1874-ben harmadszor is kezdett a mindinkább szívéhez forrt tárgygyal foglalkozni. Kemény *Özvegy és lednya* (1855) című regényében, Mikes János és Tarnóczy Sára tragikumában végre megtalálta a költő azon titok nyitját, hogy mikép kell Toldi és Piroksa szívregényét akkép tovább fűznie, hogy az adott keretbe is bele találjon s személyei jellemének is tökéletesen megfeleljen. Most még az a főnehézség forgott fenn, hogy miképen ragyogtassa a költő Toldi daliás hősiességét úgy, hogy egyrészt férfikora megfeleljen annak a várakozásnak, melyet ifjúsága keltett, s azon dicsőségnek, melylyel pályáját Toldi estéjében bezárja, de mégis másrészt valószínűvé tegye azt is, hogy minderről a dicsőségről a történetírás nem vett tudomást. Szerző úgy sejtji, hogy Arany a férfi Toldi Miklós dicsőségének a névtelenség, az ismeretlenség fátyola alatti feltüntetetésének gondolatát Jósikától vette. *A csehek Magyarországon* (1830) cz. regényében szereplő Zokoli Mihály befolyását véli felismerni szerző a rótszakállú barát szerepében. A Zách-ivadék kobzosnak, Szeredainak alakját, talán Kisfaludy *Tihamérjának* egy alakjára, Rózára vihetjük vissza, ki szintén lantos és Zách-ivadék, és a ki hasonlóképen a nápolyi hadjárat alatt nyeri meg a király kegyelmét s a jogot a hazatérésére. — A nápolyi hadjárat részleteire nézve, ismeretes, hogy a költő Szalay László előadását követte.

35. Arany János «Toldija» a gymnasium negyedik osztályában, Dr. Fülöp Adorjántól. A Zenta városi községi gymnasium 15-dik értesítője. 1—16. l.

36. Tompa Mihály «A gazdag» című költeményének tárgyalása az iskolában, Gaal Mózes-től. A pozsonyi kir. kath. főgymnasium értesítője. 1—26.

A költemények iskolai olvasása, szerző szerint tanár és tanulók közös munkája. A tanár vezeti a gondolkodást, erősen tartja kezében a fonalat, hossz-
szas kitéréseknek, bőbeszédű magyarázatoknak útját szegi; hosszszabban csak
ott időz, hol valamely erkölcsi tanulságot több példával világosíthat meg. Ily
nézetek alapján mutatja be párbeszéd alakjában Tompának a II. osztályban tár-
galt költeményét, négy órai előadás keretében.

37. Giuseppe Eötvös. *Sulle traccie del Gyulai Giuseppe Dr. Berg-
hoffer. A fiumei m. kir. állami főgymnasium értesítője.* 1—19. l.

38. Emlékezés Simor János bibornokra. 1813—1891. Köhalmi
Klimstein Józseftől. *A nagyszombati érseki főgymnasium értesítője.*
1890/1. 1—74. l.

Simor J. fénynyomatú mellképével.

39. A humanismus egy elfeledett nőalakja: Elisabetha Joanna
Westonia. Irta Latkóczy Mihály, tanár. *Az eperjesi kir. kath. főgym-
nasium értesítője.* 1—70. l.

Az 1582-ben Londonban született Weston Erzsébet, a renaissance ama
«docta puellái» közül való, kik közül csak nem rég ismertük meg Isota Nogarola
alakját. Alig ket éves, midőn szülei pápistaságuk miatt menekülni kénytelenek
hazájukból. Franciaország, Olaszország, végre Csehország ad menedékhelyet a
meggyőződéséhez hű családnak. Atyja elhalván, Weston Erzsébet önére
támaszkodva száll szembe az élet viharaival. Magánúton sajátítja el a latin nyelvet
s mint valóságos csodagyermek, alig 16 éves korában adja ki első költeményeit,
melyek 1602-ben oderai Frankfurtban, már összegyűjtve hagyják el a sajtót: «*Poe-
mata Elisabethæ Joannæ Westoniæ, Anglæ, virginis nobilissimæ, poetriæ cele-
berrimæ*» cím alatt. Ovidius fájdalmas lantja esik neki legjobban s egyik költe-
ményében sajtó szívvel von párhuzamot a száműzött költő és saját állapota
között. Prágában Pontanus, a híres humanista a pártfogója. Szeretne II. Rudolf-
hoz férni, s azért verseit neki dedicalja, információt ír hozzá versben, mely
magában foglalja családjuk perének egész leírását, sanyarú helyzetök képét, sőt
helyenkint egész versbe foglalt idézeteket a császár figyelmébe ajánlott jogi
elvekből. A császár azonban, astrologiai s alchymiai ábrándokba merülten, közö-
nyös marad a lantos panaszokon. Időközben Weston Erzsébet férjhez megy
Leo János udvari ágenshez, majd, néhány év múlva, 30 éves korában sírba
száll. Férje Bécsben telepedik le, s onnét veszi nőül az elhunyt költő leányát,
Leo Felicitást, Weber János eperjesi gyógyszerész, utóbb városi főbíró, az Amu-
letum (Bartphæ, 1644), a Janus bifrons (Leutschau, 1662), a *Lectio principum*
(Leutschoviz, 1665), és a *Wappen der kön. freyen Stadt Epperies* (Leutschau,
1668) című munkák szerzője. Érdekes adalék e házasság a renaissance-kor
frigykötéseinek nemzetközi jellegéhez: Weber a Londonból menekült, Prágában
elhalt nő Bécsben élő leányát hozza magával feleségül Eperjesre. Weberéknek
négy fia közül három szerepel 1669-ben az eperjesi ev. gymnasium tanulói által
rendezett amaz emlékezetes műkedvelői előadáson, melyben Thököly Imre is
részt vett. Ezek egyike 1687-ben az eperjesi vértörvényszék áldozata, még pedig,
ha igazat adunk az aztmondjákknak: saját testvérének árulása vitte a vérpadra.
Anyjuk a börtönben sínylődött, s ott is halt meg, valamivel előbb, semmint fiát,
Dánielt, a szörnyű sors érte volna. Közköltségen temetik el férje, az egykor gaz-
dag és hatalmas főbíró mellé; leányai koldulva hagyják el a várost, melyben
atyjuk mindenható volt. Im ez a tárgya e becses értekezésnek, mely a kor ismerete
mellett, eddig ismeretlen forrásokból domborítja ki nemcsak a docta puella,
hanem egész családjának képét. A Szinyei Merse család jernyei levelesládája, az

István id. igazgatótól. Az egri m. kir. állami alreáliskola első évi értesítője. 5—18. l.

55. Tizenöt év, Donáth Imrétől. Ugyanez olaszul: *Quindici anni cz. alatt. A fiumei m. kir. állami elemi-, polgári fiiskola és a hozzákapcsolt ipartanfolyamok értesítője.* 1—15. l.

56. *Првих сто година српске гимназије Карловачке 1791—1891. од директора Стеван Лазића.* (A karlóczai szerb főgymnasium első száz éve 1791—1891. Lazics István igazgatótól.) *Програм српске велике гимназије Карловачке.* 3—67. l.

Az intézet történetében egy levél, meg a tan- és fegyelmi rend stb. közölve eredeti latin szövegben, valamint az intézet alapításakor megállapított tanrend (glagolit betűkkel). Nevezetes, miként folytak be külügyi viszonyok, s egy magánember intentiója arra, hogy hol állíttassék fel a tanintézet? E passusok, melyek egyikéből egyebet is tanulhatunk, mint iskolázás történetét, a következők: «*Sed quo minus aliquid hucusque incepissem — írja Stratimirovics az udvari ágenshez — retinuit me incertitudo pacis cum Turcis constituendæ, futurorumque regni limitum situs et quæ inde promanare posset negotiorum publicorum et ipsius Archiepiscopatus mutatio*» (dd. 4. i. e. 15. aug. 1791.). Ugyanő kutatja fel az első nagy alapítót Anastasievics Demeter, alias Dmítor Sabov személyében, ki 20.000 forintot tesz le azzal a kikötéssel «*ut illæ scholæ Carlovici et non alibi sub plena et unica dispositione Archiepiscopi et constituendorum ex natione et religione nostra hominum ... maneant et in perpetuum existant.*»

57. A késmárki ág. h. ev. kerületi lyceum története Palcsó Istvántól. Második folytatás. A késmárki ág. h. ev. ker. lyceum értesítője. 1—78. l.

Az intézet története 1862—1887-ig; ehhez mellékelve Jóny Tivadar és Rajner János Györgynek a lyceum nagy jóltevőinek emlékezete Scholcz Frigyestől.

58. A keszthelyi kir. kath. gymnasium története, Györffi Endrétől. Értesítő a keszthelyi kir. kath. gymnasiumról. 1—88. l.

Mindeddig tévesen tartották 1772-t a gymn. alapítási évének. Hruskovics Kajetán, Marianus szent-ferenczrendi tartományfőnök már 1771 okt. 29-én írja gr. Festetich Pálnak Bécsbe, hogy a rend, 180 forint évi segély mellett, megadja a kívánt tanerőket, s egyszersmind mellékeli az új gymnasium tantervét. Ugyancsak 1771 mellett szól az a körülmény, hogy a gymnasium levéltárában két tanár említetik, kik az 1771/72. tanévben működtek. Az intézet 1771—1796. a szent-ferenczrendiek, 1796—1808 csupán világi tanárok vezetése alatt állott. 1808-ban vette át a csorna-premontréi kanonokrend, mely most is vezeti.

59. A magyar-óvári gazdasági tanintézet története rövid vázlatban. A magyar-óvári m. kir. gazdasági akadémia értesítője. 1—7. l.

60. A magyar-óvári kegyes-tanítórendi gymnasium tanulói segélyalapja. Rappensberger Vilmos igazgatótól. A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló magyar-óvári gymnasium értesítője. 1—13. l.

A tanulói segélyalap fundatora Nunkovics András mosonmegyei főpénztárnok, ki 1792 sept. 10-én kelt végrendeletében a hagyatéka rendezése és végleges elszámolás után fennmaradó összeget a magyar-óvári, szegény és szorgalmas tanulók segélyezésére rendelte fordíttatni. Ez összeg az örökség megnyiltakor 23.135 forintra rúgott; jelenleg 19.837 forintra megy.

61. Visszapillantás a pozsonyi kereskedelmi akadémia hatodik évi működésére. A pozsonyi keresk. akadémia 6-dik évi jelentése. 1—13. l.

A tanári kar irodalmi munkásságát is közli.

62. Részletek a szabadkai főgymnasium történetéből 1747—1861. Iványi Istvántól. Szabadka sz. kir. város községi főgymnasiumának értesítője. 1—27. l.

Mutatvány «Szabadka város története» sajtó alatt lévő II. kötetéből.

63. A szombathelyi kir. kath. főgymnasium története. (Befejező közlemény.) Kárpáti Kelemtől. Értesítő a szombathelyi kir. kath. főgymnasiumról. 1—96. l.

Az «Organisations-Entwurf» korszakától mai napiglan adja az intézet részletes történetét.

64. A kegyes-tanítórendiek temesvári társházának és a főgymnasiumnak története. Irta Pfeiffer Antal, kegyesrendi főgymn. igazgató. A temesvári r. kath. főgymnasium értesítője. 1—122. l.

E középiskola alapjait és eredetét aradmegyei Kis-Szent-Anna községben kell keresnünk, hol Bibics Jakab alapítványt tett 1750-ben a piaristák részére, kik ujonnan épült rendházukba 1751 nov. 5-én tartották ünnepélyes bevonulásukat. Az első évben 20 tanulójuk volt, kiknek száma azonban, a mint felállítatik a *convictus nobilium*, 30—40-re emelkedik. Első halottjuk P. Koricsánszky Márk, *bonus poeta*, kinek költeményei kéziratban maradtak s a kit az alapító család igen kedvelt «ob iucundas et innocentes facetias». A piaristák 1788 jul. 31. kelt rendelettel helyezték át Szent-Annáról Temesvárra, hol az eredetileg 3 osztályú intézet 5 osztályúra emeltetett. Böven ismerteti ez értekezés nemcsak a tanmódot és tananyagot, hanem a Temesvár városát illető történelmi eseményeket 1552-től fogva, valamint a jezsuitáknak a múlt században fennállott ottani középiskoláját is. Ezután a piaristák intézetéről szól 1790-től 1830-ig s 30-tól 50-ig. Az értekezés ez utóbbi szakaszában Lapónyi Alajosnak, a kegyesrendiek temesvári társháza főnökének 1849 jan. 24-től jun. 30-ig vezetett naplójegyzetei is azon mód közöltetnek; a részletes napló első rendű forrás Temesvár forradalmi szerepéhez. A gymnázium és rendház történelme 1850-től mai napiglan, zárja be e tanulságos művet, mely a rendi irományok felhasználásával, regisztrálja nemcsak a ház összes tagjait, hanem amennyiben összeállítható volt, még a főigazgatók, a *convictorok* neveit is. Száz év alatt 32.341 tanulója volt a gymnáziumnak, s 1852 óta 928-an tettek érettségit. Mellékelve van a franciscanus klostroból átalakított piarista gymnáziumi épületnek 1794-ből való alaprajza.

65. Прослава 25 година, од како је гимназија подигнута на 8 разреда и од како је добила јавност државну. (A nyolcz osztályú, nyilvánossági joggal felruházott gymnasium 25 éves jubileuma.) Извештај о српској великој гимназији у Новом Саду. 3—32. l.

A jubileumi értesítés az újvidéki szerb főgymnázium történetét adja 1865—1890.

66. Az ipariskolai értesítőkből megjelent értekezések 1885—1890-ig. Összeállította dr. Tóth Mihály. A nagyváradi alsófokú ipariskola értesítője. 3—21. l.

Csupán a magyar nyelvű értekezéseket közli.

67. A budapesti II. ker. kath. főgymnasium tanári könyvtárának lajstroma. A budapesti II. kerületi kir. egyetemi kath. főgymnasium értesítője. 1—24. l.

68. A lőcsei kir. kath. főgymnasium tanári könyvtárának és (külön) ifjúsági könyvtárának alapleltára. II. rész. Az 1885/6. tanév kezdetétől az 1889/90. tanév végeig. A lőcsei kir. kath. főgymnasium értesítője. 1—31. l.

Az egész tanári könyvtár 3337 kötetből, 2457 füzetből áll; értéke 11.950 frt 46 kr. Az ifjúsági könyvtár 1709 kötet és 353 füzet, 2635 frt 18 kr. értékben.

69. A nagybecskereki községi főgymnasium ifjúsági könyvtárának tartalomjegyzéke. Edelmann Ottó, a felgymn. ifj. könyvtár öre. Értesítő a kegyes-tanítórend vezetése alatt álló nagybecskereki községi főgymnasiumról. 3—29. l.

A szerkesztő.

E. Kovács Gyula a következő előfizetési felhívást bocsátotta ki: «Költeményeim 11—12 ív terjedelemben legfinomabb elefántcsont-papíron *Költemények* cím alatt, a jövő 1892-ik évi márczius hó 15-én jelennek meg. Előfizetéssel ára a kötetnek 1 forint, bolti ára 2 frt lesz. Gyűjtőknek 10 előfizető után egy rendes, 20 előfizető után pedig egy díszkötésű tiszteletpéldánnyal szolgálok. Verskötetem díszes, előkelő kiállításáért Ajtai K. Albert jóhírű, szolid vállalata veszeskedik. A számozott gyűjtő-íveket, pénzzel vagy a nélkül, tisztelettel kérem, legkésőbb 1892. évi február hó 15-éig címemre (Kolozsvár, görögtemplom-utca 1. sz.), vagy Ajtai K. Albert nyomdájába küldeni. A postaköltség a begyűlt pénzösszezből levonható».

Nemzeti irodalmunk a reformációig. Írta *Horváth Cyrill*. «Az itt jelzett munka különösen a codex-irodalomnak közvetlen tanulmányozásán alapszik és *Bodnár* új műve mellett is, már terjedelménél fogva is, remélhetőleg hézagot pótol. A 143 nagy 8-rét alakú oldalra terjedő és díszesen kiállított könyv ára 1 forint, melynek megküldése után a munkát bérmentve juttatjuk kézhez. Megrendeléseket elfogad Kollár A. könyvkereskedő úr, Baján».

Szerkesztői üzenetek. *Költ. az Árp. k.* határozott állítások tudományos igazolás nélkül; különben is elég volt effélékből. — A beküldött munkák közül Ifj. Kemény Lajos: A reformáció Kassán, Márki: Arad v. m. története, Kálmány: Szeged vidéke népköltése cz. művéről csak a jövő füzetben szólnunk. Bármelyiknek ismertetését febr. elejéig munkatársainktól szívesen vennők; ebbeli szándékukról azonban kérjük előzőleg tudósítsanak.